

Ohra

Hordeum vulgare

Ohra on ollut maanviljelijän ystävä tuhansia vuosia. Se on avainasemassa, koska se on yksi tärkeimmistä ruokakasveista ihmisille että talouseläimille. Toisaalta se on myös tärkein osa nesteessä, josta voidaan tislata miestä väkevämpiä juomia. Tässä suhteessa ohran historia on kaksipiippuinen.

OHRANJYVÄ SILMÄSSÄ

Maanviljelyn aloittaminen oli mullistus vailla vertaa, dramaattisempi kuin Neil Armstrong laskeutuminen Kuun pinnalle ja merkittävämpi kuin mikään tekninen keksintö sitten pyörän. Ensimmäiset viljelijät olivat keskittyneet alueelle, joka ulottui Turkista Välimeren itärannikkoa myötäillen ja Mesopotamian (nimi tulee kreikan sanoista **mesos**, 'välissä', ja **potamos**, 'joki', ja viittaa hedelmälliseen maahan Eufraatin ja Tigriksen välissä) halki Iraniin ja Irakiin. Siellä sijaitsi kulttuurien alkukoti.

Kukaan ei varmuudella tiedä, keitä ensimmäiset viljelijät olivat tai kuinka he oppivat kasvattamaan ohraa ja muita viljelykasveja. Luonnonvaraisen vehnän ja ohran korjaaminen ja myöhemmin siementen kylväminen muokattuun maahan mahdollisti sen, että yhteisöt jäivät asumaan paikoilleen, kylät alkoivat kasvaa ja kaupungit kukoistaa. Vanhimpia kaupunkeja olivat Turkissa Çatal Hüyük ja Lähi-Idässä Jeriko, jonka omistuksesta kiistellään edelleen. Jyhkeistä ulkovarustuksista päätellen niiden lähellä käytiin sotia yhtä usein kuin nykyäänkin. Ahdisteltiinko näitä kaupunkeja yhtä mittaa siksi, että niillä oli suuri etu ohikulkeviin paimentolaisheimoihin nähden - niissä osattiin kasvattaa viljaa, jauhaa ja säilyttää se tulevaa vuotta varten?

Jopa 9000 vuotta vanhoja ohranjyvien jäänteitä on löytynyt Jarmosta Pohjois-Irakista ja monilta muiltakin esiin kaivetuilta viljelypaikoilta, koska ohra oli elintärkeä viljakasvi - yhtä hyödyllinen pataruokana kuin karjanrehuna. Ohran viljely levisi tietysti kulovalkean tavoin Eurooppaan, Aasiaan ja Pohjois-Afrikkaan. Ohra ja liha pidensivät ihmisten elinikää silloin keskimääräisestä 40 vuodesta. Ohra jopa muovasi heidän kasvojaan, koska viljan syöminen edellytti alaleuan jauhavaa sivuttaisliikettä. Kreikkalaisten ja roomalaisten mielestä ohrajauhot olivat leivän tekemisessä

vehnäjauhoja tärkeämpiä. Tämän vuoksi roomalaisella jumalatar Cereksellä on ohrasta eikä vehnästä punottu kruunu. Koska ohran gluteenipitoisuus on pieni, se ei sopinut isojen leipien tekemiseen ja vehnä tuli sen tilalle. Ohralla on todettu jopa lääkeominaisuuksia: yksi hammaslääketieteessä yleisesti käytetty paikallispuudute on ohran sisältämän alkaloidin keinotekoinen versio.

Ohran asema maltaiden lähteenä sen sijaan on vankkumaton. Mallastaminen tarkoittaa jyvien idättämistä ja itäneiden versojen kuivattamista. Kun maltaat sekoitetaan veteen, niihin lisätään hiivaa ja niiden annetaan käydä, saadaan olutta. Viskin lähtökohta on sama. "[Skotlannin] ylämaalaiset viihdyttivät itseään viskillä, mallasjuomalla, joka on yhtä vahvaa kuin geneveri¹, ja litkivät sitä suuria määriä ilman juopumuksen merkkejä", väitti skotlantilainen kirjailija Tobias Smollet teoksessaan **Humbhry Clinker**². Hän lisäsi, että se oli "mainio suojautumiskeino talven pakkasia vastaan, jotka ovat vuorilla varmasti jäätäviä. Minulle on kerrottu, että sitä annetaan hyvin menestyksekkäästi pikkulapsille." Teksti on vuodelta 1771. Vain vähän yli 200 vuotta myöhemmin Skotlannin hallitus laski alkoholista johtuvan rikollisuuden ja terveysongelmien tulevan maksamaan yhteiskunnalle yli miljardi puntaa vuodessa eli noin 900 puntaa henkeä kohti. Mikä oli mennyt vikaan? Ja oliko ohra syyllinen?

Viidestä alkoholijuomasta - brandy, rommi, votka, gini ja viski - viimeksi mainittu liittyy alkuperämaahansa muita läheisimmin. Skottiviskiä on tehty 1400-luvulta asti mallastamalla ohraa, lämmittämällä maltaita palavalla turpeella ja tiputtelemalla tislettä. Se oli ensisijaisesti lääkejuoma, joka pysyi Englannin ja Skotlannin väliset rajat pohjoispuolella; eteläpuolella suosittiin giniä.

¹ <https://fi.wikipedia.org/wiki/Geneveri>

² https://www.google.fi/search?q=Tobias+Smollett&bih=618&biw=1366&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjTgvLp56LQAhUB2ywKHcLeB9oQ_AUIBigB#tbn=isch&q=Humphry+Clinker

Tislaustaidon kehittivät muslimit, eivät suinkaan islamin kieltämien vaan hajusteiden ja esanssien tekemiseen ('alkoholi' on peräsin arabian sanasta 'al-kuhl', joka tarkoittaa silmämeikkinä käytettyä jauhetta). Taito levisi Eurooppaan ja sen luoteisosiin eli Skotlantiin ja Irlantiin, jossa **uisce beatha** eli "elämän vesi" alkoi pian virrata. Sanasta **uisce** johdettiin 'viski', mutta skottien tiputtelutaipumus ei ilahduttanut englantilaisia valloittajia. Verottajan edustajan kielsivät tai tuhosivat kotitislaamot tai epäsivät anniskeluoikeudet innolla, jonka tavoitteena oli enemmän verojen kerääminen kuin sielujen pelastaminen.

Kirotut verot, verenimijät,

Jotka viskin tislaajia vainoavat!

Käsi ylös, pirulainen! Kerran, kahdesti, kolme kertaa!

Kas siinä, napatkaa ne perhanat!

Ja paistakaa tulikivipiirakoiksi

Juojaparkojen lohduksi,

Juojaparkojen lohduksi.

"Scotch Drink", 1785

Näin kirjoitti Skotlannin kansallisrunoilija Robert Burns, joka kunnioitti verokarhua yhtä vähän kuin tislaajat, jotka tiukan paikan tullen pakenivat vuorille.

1 830-luvulla Skotlannissa tehtiin noin 700 pidätystä laittoman viskinvalmistuksen takia; 40 vuotta myöhemmin vain puolenkymmentä. Samaan aikaan otettiin käyttöön uusi tislausmenetelmä, jatkuva tislaus. Perinteisestä "pannusta" saatiin edelleen omaleimaista viskiä, jossa oli makua ja luonnetta.

Jatkuvatoiminen tislauslaite oli sen automatisoitu vastine, joka tislasi alkoholia keskeytyksettä. Kun mukaan sekoitettiin perinteistä mallasviskiä, saatiin aidolta viskiltä maistuvaa juomaa. Vaikka Royal Commission määritteli vuonna 1909 aidon viskin (luettelon alussa mainitut sanat 'singel malt' tarkoittavat viskiä, joka on tehty yhdessä Skotlannin tislaamoista kahdesti tislaamalla käyttäen ainoastaan mallastettua ohraa), jokaisella luvan hankkineella oli oikeus valmistaa vahvaa viskiä (keskimääräinen alkoholipitoisuus noin 40%) melkein mistä viljasta tahansa.

Yhdysvalloissa oli alettu luopua perinteisestä melassipohjaisesta tummasta rommista, kun brittiläiset ja irlantilaiset maahanmuuttajat ryhtyivät tislaamaan ja myymään mallastetusta ohrasta ja rukiista tehtyjä viskejä. Sitten Kentuckyn Bourbon Countyn tislaamot alkoivat tuottaa puhtaita maissiviskejä. Niiden juomia arvostivat varsinkin oman osavaltionsa alkoholiveroihin tyytymättömät pennsylvanialaiset.

Ruisviskejä tehtiin edelleen, mutta päivän sana oli kentuckylainen bourbon. Sitä säilytettiin amerikkalaisesta tammesta tehdyissä tynnyreissä, joiden sisäpuoli oli kärvennetty juoman maun parantamiseksi (skotlantilaiset tislaamot suosivat tynnyreitä, joissa oli aiemmin säilytetty muita alkoholijuomia).

Naapuriosavaltiossa Tennesseessä tehtiin viskiä, joka suodatettiin "pehmentävien" sammioiden läpi ja kaadettiin sitten tynnyriin kypsyään. (Osavaltion laki oli sikäli erikoinen, että viinan myyminen oli kiellettyä, mutta valmistaminen ei.)

Muita maita, jotka pitivät kiinni viskin ohranperinteestä, olivat Kanada, Irlanti ja Japani. Japanin ensimmäinen tislaamo avattiin vuonna 1923. Se esikuvana oli perinteinen skottiviski, jonka mallastettu ohra kuivattiin turpeella lämmitettävissä

uuneissa antamaan savuista makua. Kanadan Ontarioon perustettiin viskitislaamoja hyödyntämään kasvavaa viljasatoa. Ne käyttivät ohraa, joskin lisäsivät mäskiin³ ruista ja maissia.

Irlantilainen viski on vähintään yhtä vanha tuote kuin skotlantilainen viski, irlantilaisten mielestä vanhempikin, sillä heidän mukaansa irlantilaiset lähetystyöntekijät veivät tislauksia Irlannista muihin maihin keskiajalla. Ensimmäisissä maalaistislaamoissa tehtiin väkijuomia ohrasta ja mistä tahansa käsiin osuvista kasveista. Ne olivat paikallisia juomia, joita tislattiin huolellisesti syyssadon korjaamisen jälkeen. Niitä tarjottiin ranskalaisten maanviljelijöiden **eau de vien** tapaan päivittäin asianmukaisen seremoniallisesti ja kohtuullisesti ilta-aperitiiveina tai aamuisina piristeinä. Irlantilainen perunasta tehty **poteen** oli samankaltainen väkijuoma. Toisinaan se oli häthätää (usein viranomaisilta piiloon siirrettävässä) tislaamossa tehtyä, mutta poteenin tekijät olivat tuotteestaan ylpeitä taitajia. Poteenia pidettiin vaarallisena ja rappeuttavana samoin kuin muitakin alueellisia alkoholijuomia, kuten **eau de vie**⁴ ja viski. Se kiellettiin todennäköisesti samasta syystä kuin pienet skotlantilaiset tislaamot suljettiin 1800-luvulla: valtio halusi estää pienyritysten toiminnan ja kartuttaa tulojaan.

JUOMAN KIELTÄMINEN

Vielä tuomittavampaa oli tarjota alkuperäiskansojen edustajille halpaa viinaa. Kanadassa, Yhdysvalloissa ja Australiassa heitä myrkytettiin "tuliliemellä". 1600-luvun Kanadassa isä Chrétien LeClerq moitti seurakuntalaistensa "irstautta, aviorikoksia, inestii" ja

³ <https://fi.wikipedia.org/wiki/M%C3%A4ski>
⁴ <https://fi.wikipedia.org/wiki/Hedelm%C3%A4viina>

muita rikoksia, jotka olivat "brandy myymisen surullinen seuraus". Brandy tarkoitti heikkolaatuisia ranskalaisia tisleitä, joita pohjoisamerikkalaiset turkismetsästäjät myivät väkijuomiin tottumattomille intiaaneille. Vaikka sekä Kanadan että Yhdysvaltojen hallitukset kielsivät myynnin, kieltolain kannattajat mainitsivat sen alkaessaan kampanjoida kuivan Amerikan puolesta 1900-luvun alussa. Viski pilasi heidän poikansa ja kulutti viljan, joka olisi ollut parempi antaa köyhille ruoaksi. Kaiken lisäksi sitä valmistivat saksalaiset maahanmuuttajat, jotka luulivat itsestään liikoja ja olivat tietävästi tehneet liiton maaseudun fundamentalististen ⁵nonkonformistikirkkojen ⁶, vaikutusvaltaisen naisasialiikkeen ja lääketieteen edustajien kanssa. He saivat kongressin hyväksymään kieltolain vuonna 1920.

Euroopan pientislaamojen ahdisteleminen ei ollut mitään verrattuna kieltolain kaltaiseen maanlaajuiseen sosiaaliseen kokeiluun. Kokeilu meni aivan mynkään, ja kieltolaki kumottiin vuonna 1933. Kuten laulu kertoi, Sir John Barleycorn osoittautui ritareista vahvimmaksi.

Little Sir John in a nut-brown bowl

Proved the strongest knight at last;

For the huntsman he can't hunt,

Nor loudly blow his horn,

And the tinker he can't mend his kettles pots

Without a little John Barleycorn.

⁵https://fi.wikipedia.org/wiki/Fundamentalistinen_my%C3%B6hempien_aikojen_pyhien_Jeesuksen_Kristuksen_kirkko

⁶ nonkonformisti=ei-mukautuja

Pikkuherra Jussi pähkinäruskeassa kupissa

On kuin onkin ritareista vahvin.

Sillä metsästäjä ei voi metsästää

Eikä torveansa toittotaa,

Eikä tinuri voi korjata patojaan ja kattiloitaan

Ilman pientä Ossi Ohranjyvää.

Yksi mallasviskin puolustajista oli Winston Churchill. Hän antoi elintarvikeministeriölleen tiukan ohjeen: "Älkää missään nimessä vähentäkö ohran viljelemistä viskin valmistamista varten. Sen kypsyminen kestää vuosia, ja se on korvaamaton vientituote ja dollareiden tuoja".

Lasillinen viskiä ja pohdiskelutuokio vaikuttivat sodankäynnin historiaan, kun Churchill ja presidentti Franklin Roosevelt valmistelivat liittoutuneiden hyökkäystä Eurooppaan. Miesten välinen kitka haittasi yhteisymmärryksen saavuttamista, kun viimeiset valmistelut Saksan miehittämän Ranskan vapauttamiseksi aloitettiin vuonna 1944. Sotajoukot olivat valmiit ylittämään Englannin kanaalin ja odottivat vain lähtökäskyä. Entä olivatko saksalaiset varautuneet hyökkäykseen? Täytyisikö sitä lykätä siksi, että maihinnousualukset voisivat upota myrskyssä? Miehet ilmeisesti pääsivät sopimukseen aivan viime hetkellä juotuaan pari lasillista viskiä. Hyökkäys onnistui, ja loppu on tietenkin historiaa.

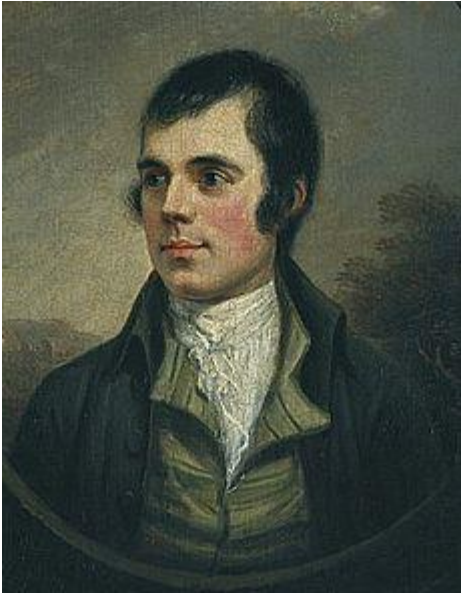
Kuva 1 Franlin Roosevelt

VANHIN AMMATTI

Maailman ensimmäinen rakennus oli joko temppeli tai maatila. Koska ravinto ja lämpö ovat tärkeämpiä kun uskonto, maatila tehtiin varmaan ensin. Vaikka maanviljelijät eivät ole virallisesti ensimmäisiä ammatinharjoittajia, väite on oikeutettua. Viljelijät korjasivat satoa ja siten muovasivat maisemaa 5000 vuoden ajan. Tästä huolimatta sana 'farm', joka on johdettu kiinteää maksua tai vuokraa tarkoittavasta latinan sanasta **firma** ja tarkoittaa vuokrattua maapalstaa, yleistyi englannin kielessä vasta 1600-luvulla.

Kuva 2 Winston Churchill

Kuva 3 Robert Burns

KAURA JA RUIS

Kaurasta (*avena sativa*) ja rukiista (*Secale cereale*) tehtiin viljelykasveja vehnän ja ohran jälkeen, mutta niillä on kuitenkin ollut merkittävä asema kulttuurien historiassa. Useimpien viljelykasvien tavoin kaura ja ruis ovat rikkaruohoja, jotka on kesytetty viljeltäviksi. Kaurasta tuli merkittävä viljalaji maapallon viileämissä ja kosteammassa osissa (jyvät ehtivät kypsyä lyhyen ja sateisen aikana), ja sillä ruokittiin kaksi eläintä, jotka vetivät maatalouden vallankumouksen vauhtiin: hevonen ja härkä. Ruista on alettu viljellä, alle 2300 vuotta sitten, mutta se on silti tärkeä leipävilja.

Kuva 4 kaura

NÄKYMÄTTÖMÄT KASVIT

Hiivat ovat pienenpieniä sieniä, jotka ovat mahdollistaneet alkoholikaupan jo maailman ensimmäisissä kulttuureissa. Viimeksi pannun oluen pohjasakasta kerättiin hiivasieniä seuraavaa erää varten. Jo roomalaiset käyttivät hiivoja kosmetiikassa ja ihotautien hoidossa. Vaikka hiivoja oli käytetty yli 2000 vuotta, vasta 1830-luvulla ranskalaiset ja saksalaiset kemistit havaitsivat, että hiivat olivat eläviä organismeja, jotka muuttivat sokeria alkoholiksi. Louis Pasteur kertoi asiasta kaiken teoksessaan *Études sur la Bière* (1876)⁷

7

https://www.google.fi/search?q=Sir+John+Barleycorn&lr=lang_fi&bih=618&biw=1366&tbs=lr:lang_1fi&source=Inms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiQ-MLj-qLQAhVlJywKHZXrDh4Q_AUIBygC#lr=lang_fi&tbs=lr:lang_1fi&tbm=isch&q=%C3%89tudes+sur+la+Bi%C3%A9re+

Kuva 5 Louis Pasteur

Kuva 6 ruis

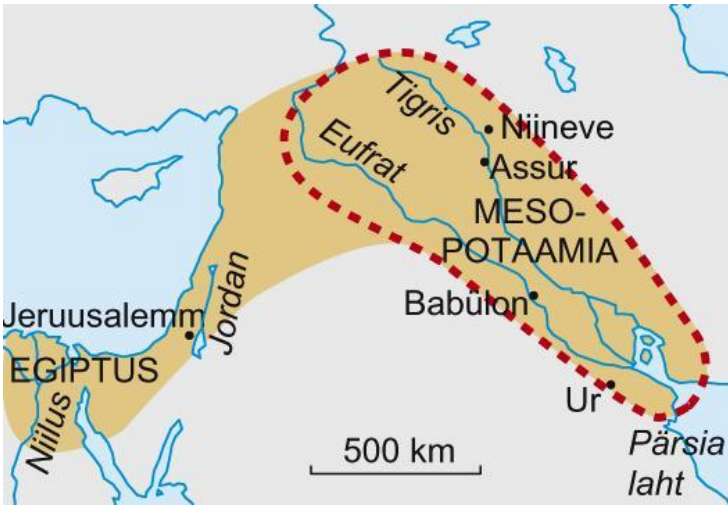

Kuva 7 Tobias Smollet

Kuva 8 roomalainen jumalatar Ceres

Kuva 9 Mesopotamia

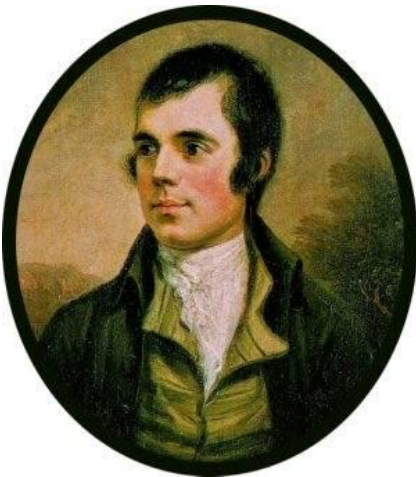

Kuva 10 Neil Armstrong

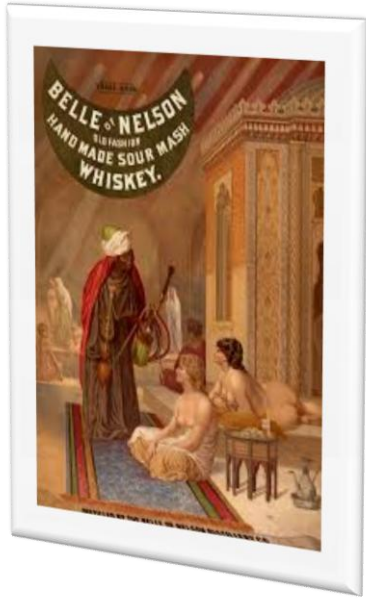

Kuva 11 Ohrasato. Tällaiset näkymät eivät ole juuri muuttuneet 9000 vuodessa siitä asti, kun ohraa alettiin viljellä Lähi-Idässä. Ohran viljely on levinnyt kaikkialle maailmaan.

Kuva 12 Viskiprotesti. Skottiviskistä tuli skotlantilaisten ja Lontoossa toimivan hallituksen välisen poliittisen kiistan symboli. Robert Burns'n runo kuvaa sattuvasti valmisteveroista johtuvaa suuttumusta.

Kuva 13 Ongelmia tiedossa. Kentuckylaisen Belle of Nelson- tislaamon mainos noin vuodelta 1883. Huoli viskin vahingollisista vaikutuksista oli yksi syistä, jotka saivat Yhdysvallat säätämään kieltolain vuonna 1920.